

„ЛИТЕРАТУРНА И ПУБЛИЦИСТИЧНА
ДЕЙНОСТ НА Г. С. РАКОВСКИ В РУМЪНИЯ“
от ЛАУРА БАЗ-ФОТИАДЕ, С., 1980

От две десетилетия новото поколение румънски българисти извяват все по-авторитетно присъствието си в историографията на румъно-българските културни отношения през вековете, дават нов облик на тяхното проучване. Лаура Баз-Фотиаде си е създала вече и в България, и в Румъния име на сериозен учен, с голяма ерудиция, разгледала е публикации от нашето Възраждане в Румъния, винаги с подчертан интерес към взаимодействия и паралелизмите в литературното развитие на двата съседни народа.

На живота, дейността, връзките и творчеството на Г. С. Раковски в Румъния са посветени досега доста проучвания и от румънски, и от български учени. Сега Л. Б.-Фотиаде предлага на българските читатели компактна монография,¹ с която си е поставила за цел, съразмерна с подготовката си, да представи многостранната литературна и журналистическа дейност на Раковски в Румъния. Политическият мислител и деец Раковски е неделим от публициста и затова публицистиката му в Румъния е проследена в контекста на един важен период от политическите и социалните борби в Обединените княжества през последните години от князуването на Ал. Йоан Куза. И понеже с Раковски започва ускореното развитие на българската поезия, компаративистката Л. Б.-Фотиаде си поставя многопосочни задачи: да включи началото на развитието на българската романтична поезия в развитието на романтизма в балканските литератури; да разграничи българския от румънския романтизъм; да търси ако не въздействия, то поне съответствия между отделни мотиви, теми и образи в румънската патриотична поезия през първата половина на XIX в. и поемата на Раковски. И тук тя не върви по утъпкани пътеки. Това е новото, което тя внася в разглеждането на Раковски откъм връзките му с Румъния. За всичко друго е писано, и то изчерпателно: за заговорническите му премеджия, за дейността му като законодател и организатор на четническото движение,

за отношението му към големите румънски политически мъже и учени, за отражението на румънската политическа и социална действителност в двуезичните му вестници, за поетическото му творчество, за научните му интереси и занимания на румънска земя.

За вероятното въздействие на съвременната румънска романтична поезия в поемата на Раковски говори Георги Димов,² като посочва редица сходства на теми, картини, похвати, мисли и чувства, „които напомнят за реминисценции, за мисловни и тематични асоциации“. Л. Б.-Фотиаде ги илюстрира с изобилни примери на „Съзвучия между лириката на Раковски и румънската поезия“ (с. 64—96). Без съмнение Раковски е чел съвременните румънски поети, те са му допадали с борческия си патриотизъм, с възпяването на миналото на народа и държавата, за да се мобилизират народните маси за извоюване на светло бъдеще. Това ще му е помогнало и ще го е подтикнало да се опита да изрази в поетически образи мислите и чувствата, които са го възбуждали в един съдбоносен за нашия народ момент; нещо повече, да пристъпи към осъществяване на една трудна творческа задача — да напише българска героична епопея в три части. Раковски е чувствувал своите ограничени възможности и е търсел модели. Например, за да изрази поетически риданието на една скърбяща жена, той отбелязва в един ръкопис с фрагменти от „Горски пътник“: „да се види във „Велизарий“, като го изпърво видя жена му спя“³.

Мотивът „fortuna labilis“ в румънската поезия добива специфичния балкански облик на разсъждения върху преминалата слава на поробен народ. Затова първото печатано стихотворение на Раковски „Ах ти, време люто“ обръща вниманието на румънската изследователка, още повече, че то отначало е имало само десет стиха, като завършвало със стиховете: „Но художество писмени, твой сперник, / явил се нам от бога застъпник.“ Продължението започва с риторичното обръщение: „Възбуди се, род български, от дълбоки сън!“, което дава основание на ав-

¹ Л. Баз-Фотиаде. Литературна и публицистична дейност на Г. С. Раковски в Румъния. С., 1980.

² История на българската литература. Т. II. Литература на Възраждането. С., 1966, с. 259.

³ Архив Г. С. Раковски. Т. I. С., 1952, с. 554.

торката да твърди, че стихотворението е довършено в Румъния, че то отразява революционния кипнеж в страната и че Раковски е под въздействието на марша на Андрей Мурешану. Обаче предисловието към I редакция на „Горски пътник“ започва именно с тези два стиха, само че не в стихотворна форма: „Възбуди се род български от глъбока сына. Възлей стара твоя слава с глас тръбна.“⁴ А освен това последните два стиха от недвършеното стихотворение подсказват мисълта, която Раковски само доразвива във втората част. Поетът се чувства призван да прослави и възкresi българското минало и крiжливост със своето творчество. Това е програмно стихотворение на новия български поет, който иска да пробуди националната ни гордост чрез съзнанието, че сме създатели на славянската писменост. Враговете са унищожили дворците и крепостите, свидетели на миналата ни слава, но писмеността ни пребъдва във вековете. И това е българският вариант на поезията на руините.

Напразно авторката си е поставила за цел да открие в печатаната окончателна редакция на „Горски пътник“ някои мотиви от неправилно наречената II редакция на поемата, писана в Букурещ. Първо, това е съвсем самостоятелна недвършена поема за „Неповинное нещастие ръчтелство Стоян и Бояна“,⁵ която завършва със стиха „времето нас забранат“. След него в ръкописа има половин написана страница. Каквото следва, действително е фрагмент от многото „Материали за „Горски пътник“, които поетът не е включил в окончателната ѝ редакция. Оттам е и цитираната на с. 88 от авторката строфа „Достигнахме в размирни години...“. Това са думи на войводата, а не, както смята тя на Стоян към Бояна. А иначе темите, мотивите, образите в „Горски пътник“, при все че е вече писан в Нови Сад, но след поредно общуване с румънската култура, поезия и общество са съпоставими с темите, мотивите и образите в румънската поезия в лицето на най-изтъкнатите ѝ представители. И тогава действително може да се говори за въздействие, за модел, за опора на творческото вдъхновение на Раковски.

За гротеската „Просвета в Турско“ Раковски отбелязва в скоби, че е „привод“, без да посочва от какъв език и от кой автор. Л. Б. Фотиаде не е успяла да открие румънския оригинал. Трябва да се намери буквално същият текст. Памфлетът „Господин Сарсаялъ авторът“, в който И. Хелиаде Ръдулеску е изобразил карикатурно външността, идеите, поетическата лексика и тематика на поета Григоре Александреску, има общо с „Просвета в Турско“ само преплитането на текст и рисунка.

Най-очевидно, решително и безрезервно Раковски е свързан с румънския политически и културен живот чрез редактирания от него румъно-български в. „Бъдущност“. Неслучайно Богдан Петричейку Хасдеу изтъква, че той е издаден с покровителството и материалната помощ на княз Куза. Точно през зимата на 1863—1864 г. той заедно с министър-председателя Михаил Когълничану осъществяват най-важните политически, социални и икономически реформи в страната, като даже, за да сломят съпротивата на реакционната опозиция, прибегват до държавен преврат, който пък довежда до ревизиране на конвенцията, подписана от Великите сили-гаранти, за съществуването на Обединените княжества. Раковски защитава секуларизацията на имотите на румънските манастири, посветени на гръцките манастири в Йерусалим и Света гора. Това е решителен момент от румъно-българското единодействие в борбата против гръцкото духовенство и неговите изключителни позиции в българската църква и румънската държава. След преврата от 2 май 1864 г., последван от демократична избирателна и поземлена реформа, в. „Бъдущност“ взема все по-открито и решително становище в полза на реформите на Куза и Когълничану. А когато Раковски вече няма свой печатен орган, той превежда и издава в две брошури писмото на румънския владетел до великия везир от 19 ноември 1865 г. и тронното му слово от 5 декември 1865 г. Това са последните опити на Куза да запази трона си, злепоставен след потушаването на размириците в Букурещ от 3 август 1865 г., както и от грешките на последното му правителство, което ще бъде свалено заедно с него на 11 февруари 1866 г.⁶ Раковски остава докрай верен на Ал. Куза, който е подпомагал безрезервно българското културно издигане, а пък революционното ни движение — доколкото политическото положение е позволявало.

Л. Б. Фотиаде е проследила основно участието на Димитър Великин в редактирането на румънския отдел на „Бъдущност“ и дава ценни характеристики на неговия стил и език. Най-изчерпателно е представен и въпросът за сътрудничеството на видния румънски публицист, писател и учен Б. П. Хасдеу във вестника. Отношенията между Хасдеу и Раковски са разглеждани многократно, но все още недостатъчно, а и тук не се казва нещо ново, поне за българския читател. Някога Хр. Капитанов, а напоследък Йоан Константи Кицими⁷ направили някои уместни и обосновани съпоставки между двамата

⁶ A. I. L. a p e d a t u. Preludiile căderii lui Cuza Vodă. București, 1943.

⁷ I. C. Chițimia. Hasdeu și relațiile româno-bulgare moderne. — B: Analele Universității București. Limbi și literaturi străine. București, 1980, XXIX, 1, p. 25—30.

⁴ Архив Г. С. Раковски. Т. I. С., 1952.

⁵ Пак там, с. 554.

учени и по отношение на всеобхватността на интересите им, и по грандиозността на техните проекти, пък и по некритичността на романтичното им въображение. Типологическата им съпоставка може да бъде разширена с много други факти и задълбочено разглеждана от много други гледни точки.

Хубавият и точен превод на монографията на няколко места е погрешен поради непознаване на литературните факти.⁸

Книгата на Л. Б.-Фотиаде представява интерес за българския читател и изследовател, понеже дава нова светлина и нова оценка на личността и творчеството на този гениален търсещ дух. Тя е пръв опит да бъде разглеждано в компаративистичен аспект поетическото му дело. Тя ще заинтересува и румънския читател, и то не само за да разбере личността и делото на легендарния войвода, поет и учен, но и отношението му с Куза, с Хасдеу, както и да се запознае с една непрочувана страница от дейността на бележития румънски учен, писател и общественик, голям приятел на българския народ.⁹

Румънската българистика записва с тази книга още един ценен принос при изясняване проблемите и личностите на Българското възраждане в Румъния.

Пирин Болджиев

„1300 JAHRE BULGARIEN. TEIL 2“

(По случай Първия международен конгрес по българистика — София, 1981 г.)

Първата част на това издание, рецензирана в книжка девета на сп. „Литературна мисъл“ от 1981 г., излезе в самото навечерие на Първия международен конгрес по българистика. Съдържанието на отпечатаната през 1982 г. втора част, както и постигнатите с нея нови резултати потвърждават научния характер на този двутомен труд и основанията да го поставим сред значителните чуждестранни публикации, посветени на големия форум по българистика. Включени са седем проучвания: 1. Кирил Харалампиев, Ото Мюлер-Неудорф — неговият при-

нос за България; Ханс Захс, София — една висока крепост на аксиомната геометрия; Бернард Тьонес, Мюнхен и съвременната българистика; Вилфрид Бауман, Властта на злото върху човека. Към учението на Климент Охридски; Гутер Мисел, За честното разделение на дължината на думата в българския и гръцкия език; Норберт Райтер, Drugăji, ină, allos, éterros; Христо Василев, Южнославянизми и балканизми в българския език.

Най-съществения дял и на този том образуват статията по въпроси на езикознанието и литературата — две обособени и развивани области на българистиката във ФРГ. Кирил Харалампиев, наш сънародник и преподавател по български език и литература в Мюнхенския университет, представя малко познатата личност на Ото Мюлер-Неудорф — книжовник с несъмнено място в историята на немско-българските литературни взаимоотношения през първите десетилетия на XX в. Изключително важна е преди всичко изнесената от автора фактическа информация: през 1912—1913 г. Ото Мюлер-Неудорф е журналист в София и оттук сътрудничи на „Frankfurter Allgemeine Zeitung; изучава българската история и култура; обиква душевността на българите и до края на живота си остава впечатлен от историята и нравите им; превежда произведения на Петко Тодоров, Елин Пелин, Добри Немиров и други български писатели, а преведеният от него откъс от „Кървава песен“ от Пенчо Славейков не е изгубил и днес, по оценката на К. Харалампиев, високите си художествени качества; поставя началото на поредицата „Българска библиотека“ и подема редица инициативи, чието осъществяване в условията преди и непосредствено след Първата световна война оказва положително въздействие; все тогава (1917) отпечатва „Blumen aus dem Balkan“ — първата антология на новобългарската литература в превод на немски език. Не само това. Ото Мюлер-Неудорф възпява нашата страна в късно отпечатаната му стихосбирка (1948) „Българско отечество — 24 песни“. Неговото най-хубаво стихотворение в този цикъл, цитирано в статията, е органична част от онази великолепно, все още обаче неосъществена антология на поетичния образ на България в световната литература, създавана последователно от различни поети и на различни езици. Заслужава да се спомене още и показателният факт, че именно в 1948 г. Неудорф издава стихосбирките под побългарената форма на собственото си име — Стоил Новоселски.

Едва ли е нужно да се подчертава специално, че тази богата информация обхваща по същество не само новата отправна точка в изучаването на българско-немските литературни взаимоотношения (приноса на Ото Мюлер-Неудорф), но и правилното интерпретиране на тези взаимоотношения с оглед на тяхната исторически неравномерна последователност, интензивност и мащабност.

⁸ Легендата на Болитиняну не е „Михай изпуска знамето“, а „спасява“; „Касандра“ е „Росандра“ (8 с., с. 75); Александри не е рисувал „акварели“, а е нарекъл пейзажната си лирика „Пастели“ и името е останало в румънската литература като жанрово название (с. 87); Йосиф Соколски е захвърлил не „патриархалните“ си, а „патриаршеските“ си одежди (с. 143, у Раковски — „патришките“).

⁹ В една нова монография, посветена на публицистиката на Хасдеу (V. S. a n d u. Publicistica lui Haseu. Bucuresti, 1974, p. 75), приносът му в „Бъдущност“ не е разглеждан, понеже за автора не са били достъпни броевете, в които той е сътрудничил.